

Güney Marmara Bölgesi Keçicilik İşletmelerinin Genel Durumu ve Verim Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Araştırmalar*

I. Keçicilik İşletmelerinin Genel Durumu

Mehmet KOYUNCU¹ Şebnem KARA UZUN¹ Erdoğan TUNCEL¹

Geliş Tarihi: 27.06 2005

Öz: Bu araştırmada Bursa, Balıkesir, Bilecik ve Çanakkale illerinde keçi yetiştiriciliğinin genel durumu ve üretim potansiyelinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ele alınan bu iller içinde en az dört yıldan beri keçi yetiştiriciliği yapan toplam 92 adet işletmeye gidilmiştir. Gidilen işletmelerdeki ortalama hane halkı sayısı, işletme genişliği ve keçi varlığı Bursa, Balıkesir, Bilecik ve Çanakkale illerinde sırasıyla; 5.4±0.45, 3.3±0.36, 6.0±0.45 ve 6.3±0.63 kişi; 30.0±3.44, 41.5±11.91, 50.5±11.50 ve 60.0±35.16 dekar; 145.6±29.6, 115.8±27.7, 219.9±14.8 ve 184.0±24.3 baş bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Güney Marmara Bölgesi, keçi yetiştiriciliği, üretim potansiyeli, verim özellikleri

Characterization of Goat Husbandry and Production Aspects in South Marmara Region

I. General Characteristics of Goat Husbandry

Abstract: The aim of the study was to determine general conditions and production potential of goat breeding in Bursa, Balıkesir, Bilecik and Canakkale. Total 92 enterprises deal with goat rearing at least for four years were visited within the above provinces. The number of household, enterprise width and goat number in Bursa, Balıkesir, Bilecik and Çanakkale provinces were found 5.4±0.45, 3.3±0.36, 6.0±0.45 and 6.3±0.63 person; 3.0±0.34, 4.2±1.20, 5.1±1.15 and 6.0±3.52 hectare ; 145.6±29.6, 115.8±27.7, 219.9±14.8 and 184.0±24.3 head respectively in visited enterprise.

Key Words: South Marmara Region, goat breeding, production potential, and production characteristics

Giriş

Keçi her şeyden önce yoksul ve gelişmekte olan ülkelerin tarımsal ve ekonomik yapısına çok iyi uyumuş bir hayvandır. Bunun en önemli nedeni, öteki çiftlik hayvanlarına oranla kötü bakım-besleme koşullarına dayanıklı ve doğal kaynakları iyi değerlendiren tür oluşudur. En olumsuz koşullarda bile yiyeceğini kendi kendine doğadan karşılayabilmekte açlık ve susuzluğa öteki hayvanlara oranla daha uzun süre dayanabilmektedir. Günümüzde keçi yetiştiriciliğinde, düşük gelirli ülkelerin yanında orta ve yüksek gelirli ülkelerde de elde edilen başarılar, bu sektörde son yıllarda ciddi gelişmelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu durum keçilerin farklı çevre şartlarına adaptasyon yetenekleri ve yeni yetiştirme bölgelerine yönelim ile açıklanabilir. Keçi yetiştiriciliği, gerek kolay bakım ve beslenmeleri, gerekse sütünün yüksek besin değerine sahip olması nedeni ile farklı toplumlarda giderek artan bir önem kazanmaktadır. Günümüzde Amerika ve Avrupa'nın bazı ülkelerinde inek sütü üretimi yeterli olduğu halde, süt keçisi yetiştirmek için özel çiftlikler kurulmaktadır. Elde edilen keçi sütleri peynir, yoğurt, tereyağı gibi değişik süt ürünlerine işlenerek yüksek fiyatla satılmaktadır. Söz konusu ürünlerin pahalı olmasının nedenleri arasında keçi sütünün beslenme ve özellikle sağlığa olumlu etkileri önde gelmektedir (Koyuncu 2005). Endüstrisi gelişmiş ülkelerde keçi aynı zamanda ekolojik bir değer olarak da görülmektedir.

Genelde keçiden elde edilen ürünlerin (peynir çeşitleri ve oğlak eti) kentlerde yaşayan tüketiciler üzerinde olumlu etkisi son yıllarda giderek artmaktadır. Buna ek olarak Kuzey Avrupa'da yaşayan birçok insan tatillerini geçirdikleri Akdeniz ülkelerinde keçi ürünlerini keşfetmekte ve evlerine döndüklerinde de bu tadı yaşama arzusu bu ülkelerdeki keçi ürünlerinin pazar açığını genişletmektedir (Dubeuf ve ark. 2004).

Keçi yetiştiriciliğinin yaygın olduğu bölgeler, doğa ve yaşam koşullarının güç, bitkisel üretim olanaklarının sınırlı olduğu yerlerdir. Türkiye 6.7 milyon baş keçi sayısı ile 743.4 milyon keçi varlığı bulunan dünyada yaklaşık %1'lik bir paya sahiptir. Küçükbaş hayvan varlığında özellikle de keçide ciddi azalmaların sonucunda son yirmi yılda ortalama % 65'lik bir düşüş gerçekleşmiştir. Diğer yandan son yirmi yıllık dönem içinde toplam süt üretiminde keçi sütünün payı %11.5'den %2.6'ya ve et üretiminde ise %8.7'den %4.0'e düşmüştür (Anonim 2002). Yıllar itibariyle keçilerden elde edilen ürünlerde görülen düşüş oldukça düşündürücüdür. Şöyle ki nüfusu hızla artan bir ülkede ucuz et ve süt kaynaklarının üretimini artırıcı yeni tekniklerin arayışında olmak yerine, maalesef bu kaynakların hızlı bir şekilde yok edildiği görülmektedir.

*Uludağ Üniv. Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenmiştir.

¹ Uludağ Üniv. Ziraat Fak. Zootekni Bölümü-Bursa

Türkiye hayvancılığına genel olarak bakıldığında, sığırdı sağlanan verim artışında, toplam sığır varlığındaki kültür ırkı ve melez genotiplerin oranındaki artışın önemli bir payı olduğu görülmektedir. Buna karşılık koyun ve keçi yetiştiriciliğinde genotipik iyileştirmeye yönelik çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır. Bu nedenle gerek koyun gerek keçi verimliliğinin artırılmasına yönelik projelerin gündeme getirilmesi büyük önem taşımaktadır. Verimliliği artıracak çalışmaların yönlendirilebilmesi için de mevcut durumun sağlıklı olarak saptanmasına mutlak gereksinim vardır. Bu noktalarda göz önüne alınarak Güney Marmara bölgesinde keçi yoğunluğu en fazla olan Bursa, Balıkesir, Çanakkale ve Bilecik illerinde keçi yetiştiriciliği yapan işletmelerin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın bu bölümünde, keçi yetiştiriciliği yapan işletmelerin yapısal durumu ve sürü kompozisyonları hakkında bilgiler verilmiştir.

Materyal ve Yöntem

Araştırmanın materyalini Bursa, Balıkesir, Bilecik, Çanakkale illerinde, bünyesinde, ağırlıklı olarak keçi üretimine yer veren işletmeler oluşturmuştur. Bu illerde en az dört yıldan beri keçi yetiştiriciliği yapan tarım işletmelerinden, hazırlanan anket formları yardımıyla bilgiler toplanmıştır. Bunlara ek olarak ele alınan illerdeki il ve ilçe tarım müdürlüklerindeki personel ile yapılan görüşmelerden sağlanan bilgiler ve mevcut her türlü il ve ilçeyi tanımlayıcı verilerde araştırmanın diğer materyalini oluşturmuştur.

İlçe, köy ve işletmelerin seçiminde öncelikle ele alınan dört ildeki keçiciliğin yoğun olarak yapıldığı ilçeler (her ilden dörder ilçe) belirlenmiştir. Daha sonra bu ilçelere gidilerek, ilçeye bağlı köylerde keçi yetiştiriciliğinin tarımsal faaliyet içinde önemli bir yere sahip olan işletmeler belirlenmiştir. Belirlenen işletmelerde bire bir görüşmeler yapılarak işletmenin genel yapısı, üretim koşulları ve sorunlarını belirleyecek sorular sorulmuş ve alınan bilgiler iller itibarıyla değerlendirilmiştir. Anket yapılan işletme sayısı; Balıkesir'de 24, Bilecik'te 20, Bursa'da 30 ve Çanakkale'de 18 adet olmak üzere toplam 92 dir.

Araştırmada keçi yetiştiriciliği yapan işletmelerinin yapısal ve ekonomik durumunu belirlemek amaç edinildiğinden öncelikle iller ayrı ayrı yapısal özellikleri bakımından incelenmiş ve bu bağlamda keçicilik işletmelerinin genel yapısı, arazi varlığı, işgücü kullanımı, barınak tipleri, döl verim özellikleri, elde edilen ürünlerin değerlendirme şekli gibi kriterler yönünden bir inceleme yapılmıştır.

Keçilerin ve oğlakların canlı ağırlıklarının belirlenmesinde 0.1kg'a duyarlı askılı terazi kullanılmıştır. Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde Düzgüneş ve ark. (1983) tarafından bildirilen istatistikî yöntemlerden yararlanılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın yürütüldüğü illerdeki keçi yetiştiriciliğinin durumu: Ele alınan dört ilde ilçeler itibarıyla keçi sayıları, her ilçedeki keçi yetiştiriciliği yapan işletme ve ilçeye bağlı köy sayıları Çizelge 1, 2, 3 ve 4'te verilmiştir. Dört çizelgede İl ve İlçe tarım müdürlüklerindeki farklı amaçlarla tutulan kayıtlar bir araya getirilerek elde edilmiştir.

Bursa iline bağlı 15 ilçede keçi yetiştiriciliği ile ilgili bilgilerin verildiği Çizelge 1'de görüldüğü gibi bu ilde ağırlıklı olarak Kıl keçisi yetiştiriciliği, bunun yanında Saanen x Kıl melezi ve Malta keçisi yetiştiriciliğinin de yapıldığı görülmektedir. İle bağlı köylerin yaklaşık %33'ünde ağırlıklı olarak keçi yetiştiriciliğinin yapıldığı, ilin orman kenarı dağ köylerinde ova köylerine göre keçi yetiştiriciliğinin ile yoğun olduğu belirlenmiştir. Çizelge 2'de verilen Balıkesir ili ile ilgili duruma bakıldığında, ile bağlı köylerin yaklaşık %32'sinde keçi yetiştiriciliğinin yapıldığı görülmektedir. Bu ilin ayrı bir özelliği 2000 yılında başlayan ve 5 yıl süre ile uygulanacak "Balıkesir ili Saanen Keçisi Yaygınlaştırma ve Kıl Keçisi İslah Projesi" kapsamında il genelinde bulunan işletmelerde Saanen keçisi yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması ve yetiştiricilerin ellerinde bulunan süt ve döl verim özellikleri düşük olan Kıl keçilerinin bu keçiler ile melezlenmesi amaçlanmaktadır. Proje süresince bu işletmelerde yetişecek damızlık fazlası erkek saf Saanenler il içinde ve il dışında diğer Kıl keçi yetiştiricilerinin gereksinimini karşılamada kullanılacaktır. Bu ilde Kıl keçisi yetiştiriciliği ağırlıklı olmakla birlikte projenin başlamasıyla Saanen x Kıl melezlerinin sayıları hızla artmaya başlamıştır. Bilecik ilinin keçi sayısı araştırmaya konu iller arasında en düşük olanıdır. Buna karşılık köylerinin %61'inde ağırlıklı olarak keçi yetiştiriciliği yapılmaktadır. Mevcut keçi varlığının büyük bir çoğunluğunu Kıl keçisi oluşturmakta, bunun yanında az sayıda Ankara keçisi, Malta keçisi ve Saanen melezi de rastlanmaktadır (Çizelge 3). Proje kapsamındaki iller içinde en fazla keçi varlığına sahip olan Çanakkale ilinde Kıl, Kıl x Saanen ve Malta yetiştiriciliği yapılmaktadır. Mevcut köylerin yaklaşık % 50'sinde ağırlıklı olarak Kıl keçi yetiştiriciliği yapılmaktadır (Çizelge 4). Çanakkale ilinde km²'ye düşen keçi sayısı ortalama 19.1 baş iken, diğer üç ilde bu değer birbirlerine oldukça yakın bulunmuştur.

Ele aldığımız dört ildeki keçi varlığı Türkiye toplam keçi varlığının yaklaşık %6 gibi düşük bir oranını oluşturuyor olsa da, son yıllarda bu illerdeki mevcut Kıl keçi varlığının süt ve döl verimini ıslah edici çalışmalar, keçiciliğin çok daha yoğun yapıldığı illere örnek olabilecek bir ivme kazanmıştır. Ayrıca ülkenin büyük kapasiteli süt işleyen fabrikalarının bu illere yakın olması ve bu işletmelerin keçi sütü işlenmesi ile ilgili olumlu yaklaşımları, alanda yapılacak ıslah çalışmalarına da hız kazandıracaktır.

Çizelge 5'de de görüleceği gibi ele alınan dört ilin Türkiye toplam keçi sütü üretimindeki payı yaklaşık %9 olup bu da sayısal orana göre oldukça umut verici bir rakamdır. Diğer yandan et, deri ve kıl üretiminin keçilerden elde edilen toplam üretimdeki payları sırasıyla % 6, %8 ve %5.8 tir.

Çizelge 1. Bursa ilinde keçi yetiştiriciliğinin durumu

İlçe	Toplam keçi sayısı (Baş)	İlçeye bağlı köy sayısı	Keçi yetiştiriciliği yapan		Keçi yetiştiren işletme sayısı	Km ² 'ye düşen keçi sayısı	Ağırlıklı keçi ırkı
			Köy sayısı	Köy sayısının toplam köy sayısına oranı (%)			
Merkez	6180	62	21	33,9	47	5,3	Kıl
İnegöl	1203	97	4	4,1	12	1,2	Kıl
İznik	7070	39	26	66,7	63	9,4	Kıl
Gürsu	3150	10	2	20,0	7	26,7	Kıl
Kestel	2350	30	5	16,7	13	5,9	Kıl
Yenişehir	2810	61	17	27,9	35	3,6	Kıl
Orhangazi	3595	25	9	36,0	24	7,6	Kıl
Keles	7650	36	25	69,4	93	12,0	Kıl,Kıl x Saanen
Mudanya	480	37	5	13,5	7	1,4	Kıl
Karacabey	6870	64	20	31,3	42	5,3	Kıl
Gemlik	2192	21	13	61,9	57	3,6	Kıl,Malta
Orhaneli	7820	55	16	29,1	90	9,3	Kıl
M.Kemalpaşa	4180	107	20	18,7	26	2,4	Kıl,Kıl x Saanen
Büyükorhan	18.434	41	31	75,6	61	35,3	Kıl,Kıl x Saanen
Harmancık	1753	27	20	74,1	12	4,8	Kıl,Kıl x Saanen
TOPLAM	75737	712	234	32,9	589	6,9	

Çizelge 2. Balıkesir ilinde keçi yetiştiriciliğinin durumu

İlçe	Toplam keçi sayısı (Baş)	İlçeye bağlı köy sayısı	Keçi yetiştiriciliği yapan		Keçi yetiştiren işletme sayısı	Km ² 'ye düşen keçi sayısı	Ağırlıklı keçi ırkı
			Köy sayısı	Köy sayısının toplam köy sayısına oranı (%)			
Merkez	12610	120	31	25,8	86	8,7	Kıl,Kıl x Saanen
Gönen	12455	87	39	44,8	105	10,8	Kıl
Burhaniye	9800	26	8	30,8	70	24,5	Kıl
Kepsut	4975	61	18	29,5	52	5,6	Kıl, Kıl x Saanen
Erdek	2100	22	2	9,1	5	8,1	Kıl
Susurluk	6675	44	20	45,5	41	11,1	Kıl
Bandırma	3550	35	6	17,1	11	5,9	Kıl
Ayvalık	4450	17	15	88,2	81	16,7	Kıl
Havran	5950	26	11	42,3	62	10,6	Kıl, Saanen
Bigadiç	3600	69	9	13,0	33	3,6	Kıl, Saanen
Dursunbey	8400	100	9	9,0	74	4,4	Kıl, Saanen
Manyas	3180	45	7	15,6	20	5,4	Kıl
Marmara	4250	8	3	37,5	5	30,0	Kıl
Savaştepe	4500	44	29	65,9	61	10,6	Kıl, Saanen
Sındırgı	6750	67	9	13,4	50	4,7	Kıl, Saanen
Balya	3500	44	6	13,6	16	3,7	Kıl
İvrindi	8800	63	35	55,6	73	11,7	Kıl x Saanen,Kıl
Edremit	1530	23	23	100,0	28	2,2	Kıl x Saanen,Kıl, Kıl x Malta
Gömeç	5500	10	7	70,0	5	26,5	Kıl, Kıl x Saanen, Kıl x Malta
TOPLAM	112575	911	287	31,5	878	7,9	

Çizelge 3. Bilecik ilinde keçi yetiştiriciliğinin durumu

İlçe	Toplam keçi sayısı (Baş)	İlçeye bağlı köy sayısı	Keçi yetiştiriciliği yapan		Keçi yetiştiren işletme sayısı	Km ² 'ye düşen keçi sayısı	Ağırlıklı keçi ırkı
			Köy sayısı	Köy sayısının toplam köy sayısına oranı (%)			
Merkez	7787	48	40	83,3	52	9,2	Kıl
Bozüyük	3435	45	8	17,8	12	4,1	Kıl
Gölpazarı	7130	47	40	85,1	77	10,4	Kıl
Osmaneli	8604	27	26	96,3	67	16,4	Kıl
Pazaryeri	1500	24	13	54,2	18	2,8	Kıl
Söğüt	5800	23	10	43,5	42	12,0	Kıl
Yenişehir	400	24	5	20,8	7	1,5	Kıl
İnhisar	2734	9	9	100,0	24	8,7	Kıl
TOPLAM	37390	247	15	61,1	299	8,7	Kıl

Çizelge 4. Çanakkale ilinde keçi yetiştiriciliğinin durumu

İlçe	Toplam keçi sayısı (Baş)	İlçeye bağlı köy sayısı	Keçi yetiştiriciliği yapan		Keçi yetiştiren işletme sayısı	Km ² 'ye düşen keçi sayısı	Ağırlıklı keçi ırkı
			Köy sayısı	Köy sayısının toplam köy sayısına oranı (%)			
Merkez	31.000	51	36	70,6	190	32,7	Kıl
Ezine	15.700	49	18	36,7	128	33,1	Kıl, Kıl x Saanen
Bayramiç	29.906	74	70	94,6	659	23,5	Kıl
Gelibolu	30.530	26	19	73,1	168	37,9	Kıl
Bozcaada	500	-	-	-	60	12,5	Malta
Çan	10.494	66	23	34,8	143	11,8	Kıl
Yenice	9.600	73	25	34,2	97	7,0	Kıl, Kıl x Saanen
Lapseki	24.005	40	34	85,0	236	25,1	Kıl, Kıl x Saanen
Eceabat	9.050	12	10	83,3	56	18,5	Kıl
Biga	11.120	103	21	20,4	74	8,3	Kıl
Ayvacık	12.100	64	26	40,6	70	13,8	Kıl
Gökçeada	1.530	7	-	-	22	5,3	Kıl, Kıl x Saanen
TOPLAM	185.535	565	282	49,9	1903	19,1	

Çizelge 5. Bursa, Balıkesir, Bilecik ve Çanakkale illerinde keçi ürünleri üretimi (Anonim 2002)

İller	Süt (Ton)		Et (Ton)		Kıl-Tiftik (Ton)		Deri (Adet)	
	Kıl	Ankara	Kıl	Ankara	Kıl	Ankara	Kıl	Ankara
Bursa	2729	-	476	-	47	-	36189	-
Balıkesir	4688	-	470	-	50	-	38638	-
Bilecik	1206	18	98	26	16	2	6009	1743
Çanakkale	12102	-	308	-	61	-	29190	-

Tarım işletmelerinin keçi sayısına göre sayısal ve oransal dağılımı ile bu işletmelerin toplam keçi sayısı içindeki paylarının ele alınan illerin bulunduğu Marmara Bölgesi ve Türkiye genelindeki durum Çizelge 6'da gösterilmiştir. Çizelge 6'da Türkiye'deki tarım işletmelerinin %90,4'ünün keçi yetiştiriciliği yapmadığı görülmektedir. Bu oran çalışmanın yapıldığı bölgede %96,3'e çıkmaktadır. Marmara Bölgesinde 100'ün üzerinde keçi varlığına sahip bulunan 2126 adet işletme, bölgedeki tüm keçi yetiştiren işletmelerin %11'ini oluşturmaktadır. Diğer taraftan Türkiye geneli incelendiğinde 100'ün üzerinde keçi varlığına sahip bulunan 23.549 adet keçi yetiştiren işletme Türkiye'deki tüm keçi yetiştiriciliği yapan işletmelerin %6,1'ini oluşturmaktadır. Görüldüğü gibi ele alınan kapasitedeki

işletme oranı çalışmanın yürütüldüğü Marmara bölgesinde ülke genelinin yaklaşık iki katı seviyesindedir.

İşletmelerdeki hane halkı sayısı ve yaş kompozisyonu: Ele alınan işletmelerdeki ortalama hane halkı sayısı ve yaş kompozisyonu Çizelge 7'de verilmiştir. Çizelge 7 incelendiğinde Balıkesir ili haricindeki illerde işletmelerde hane halkı sayısı birbirine oldukça yakındır. Balıkesir ilinde ailede evlenen gençler ayrı bir ev tutmakta, ebeveynlerinden genelde ayrı yaşama yolunu seçmeleri bu farklılığın başlıca nedenini oluşturmaktadır. Benzer durum diğer illerdeki işletmelerde daha az olmaktadır. İşletmelerde bulunanların yaş kompozisyonları incelendiğinde yaşın ağırlıklı olarak 16-65 yaş arasında değiştiği görülmektedir.

Çizelge 6. Türkiye geneli ve Marmara bölgesinde keçi yetiştiriciliği yapan tarım işletmeleri (Gökçe ve Engindeniz 1997)

	Keçi sayısı (Baş)	İşletme sayısı (adet)	İşletme miktarı (%)	Toplam keçi varlığı içindeki payı (%)	
Marmara bölgesi	0	503.119	96,3	-	
	1-9	9176	1,8	5,0	
	10-49	4935	0,9	17,9	
	50-99	3207	0,6	30,7	
	100+	2126	0,4	46,4	
	Toplam		522.563	100,0	100,0
Türkiye	0	3.679.839	90,4	-	
	1-9	180.088	4,4	6,9	
	10-49	156.128	3,9	31,6	
	50-99	28.733	0,7	17,4	
	100+	23.549	0,6	44,1	
	Toplam		4.068.337	100,0	100,0

İşletme genişliği, bitkisel üretim ve mera durumu:

Gidilen işletmelerin bazılarında kendi arazilerine ek olarak kira ile arazi tutulduğu belirlenmiştir. Kira ile arazi tutan işletmelerin oranı Bursa, Balıkesir, Bilecik ve Çanakkale illerinde sırasıyla %27.0 ve 36.2 ve 19.7 ve 41.3'dür. Ayrıca Bursa, Balıkesir ve Çanakkale ilinde hiç arazisi olmayan bir, Bilecik ilinde iki işletmeye rastlanmıştır (Çizelge 8). İşletmelerin tamamında ağırlıklı olarak kuru tarım yapılmaktadır. Bunun yanı sıra Balıkesir ilinde buğday, arpa, çavdar, mısır, yulaf ve bazı sebze, meyvelerin üretimi; Bursa ilindeki işletmelerde buğday, arpa, ayçiçeği ve az da olsa meyve, sebze üretimi; Bilecik ilinde arpa, buğday, ayçiçeği, kavun ve karpuz ağırlıklı meyve sebze üretimi ve Çanakkale ilinde buğday, arpa az da olsa sebze meyve üretimi keçi yetiştiriciliğine ek olarak yapılmaktadır.

Her dört ilde de mera olarak öncelikle köyün orta malı olan meradan yararlanılmaktadır. Ayrıca keçiler ağaç altı mera ve anızdan yararlanırken, çok az sayıda yetiştirici kiralık mera ve kendi mülkü olan meradan yararlanmaktadır. Köylerdeki mera alanlarının genişliği Bilecik ilinde 60-4000 dekar, Balıkesir ilinde 800-4000 dekar, Bursa ilinde 80-2500 dekar ve Çanakkale ilinde 200-3000 dekar arasında değişmektedir. Keçi sürüleri gün içinde 12-13 saat süre ile merada kalmaktadırlar. Kışın çok soğuk günlerinde ise meraya ya hiç çıkarılmamakta, ya da 3-4 saat süre ile dışarı çıkarılmaktadır.

İşgücü kullanım durumu: İncelenen işletmelerin büyük çoğunluğunda tek bir çoban bulunduğu saptanmıştır. Tüm işletmelerde çobanlar yılın tamamını işletmede geçirmektedir. Çobanlık yapan kişi genelde aile fertleri arasından olup yıl içinde değişebilmekte ancak

çalışma bütün yıl devam etmektedir. Çobanın, Bursa ve Bilecik' teki işletmelerin tamamında aile fertlerinden biri olmasına karşılık, Balıkesir ve Çanakkale'de dışardan çoban tutan işletmeler de bulunmaktadır. Ancak bu bölgede keçi çobanlığı yapacak eleman bulmanın güçlüğü ve bulunsa bile ücretlerin yüksekliğinden söz edilmektedir. Ailelerin en büyük sorunlarından biri de, gelecekte hayvanlara bakacak gençlerin ilçe ve ile göç etmeleri, sonuçta da yakın gelecekte sürülerin tamamen elden çıkarılması aşamasına gelmesidir. Gidilen illerde sırf bu nedenden dolayı birçok yetiştiricinin keçi-koyun yetiştiriciliğinden vazgeçtiği belirlenmiştir. Bu illerdeki işletmelerde köy sürüsüne katılma yoluna pek rastlanmamıştır. Sadece Bilecik ilinde birkaç sürünün bu şekilde meraya çıktığı belirlenmiştir.

Barınak özellikleri: İncelenen işletmelerdeki keçi barınaklarının tipi ve ölçüleri Çizelge 9'da gösterilmiştir. Dört ilin tamamında gidilen işletmelerin barınak boyutları birbirine benzer bulunmuştur. Çanakkale ili dışındaki diğer üç ilde işletmelerin büyük çoğunluğunda kerpiç-taş malzemeden yapılmış barınaklar hakim durumdadır. Bunu briket-tuğla gibi malzemeden yapılmış binalar izlemektedir. Bursa'da birkaç işletmede beton-direkli barınak ve Çanakkale ilinde de farklı olarak saz-ağaç malzemeden yapılmış barınak çeşitlerine rastlanmıştır. Gidilen işletmelerin birçoğunda barınakların tamamen keçiye ayrılmadığı, varsa koyun ya da sığırın da birlikte barındırıldığı görülmüştür. Ayrıca bu işletmelerin büyük bir kısmında gölgelik ve ot deposu gibi ek tesisler mevcutken, çok az bazı işletmede de yoğun yem deposu gibi kullanılan ek tesislere rastlanmıştır.

Çizelge 7. İşletmedeki hane halkı sayısı ve yaş kompozisyonu

İller	Hane halkı sayısı	Yaş kompozisyonu (%)		
		<16	16-65	>65
Bursa	5.4±0.45 ^a	20.2	74.6	5.2
Balıkesir	3.3±0.36 ^b	8.8	84.5	6.7
Bilecik	6.0±0.45 ^a	29.5	57.0	13.5
Çanakkale	6.3±0.63 ^a	8.0	89.4	2.6

Farklı harf taşıyan ortalamalar arasındaki farklar önemlidir. (P<0.05).

Çizelge 8. İşletmelerin arazi varlığı, iyelik şekli ve arazinin yapısı

İller	İşletme genişliği (dekar)	İyelik (%)		Arazi yapısı (%)	
		Öz mülk	Kira	Sulu	Kuru
Bursa	30.0±3.44	73.0	27.0	26.4	73.6
Balıkesir	41.5±11.91	63.8	36.2	34.7	65.3
Bilecik	50.5±11.50	80.3	19.7	39.0	61.0
Çanakkale	60.0±35.16	58.7	41.3	37.8	62.2

Çizelge 9. İşletmelerdeki barınak ölçüleri ve yapı malzemesi çeşidi

İller	Genişlik (m)	Uzunluk (m)	Yükseklik (m)	Kerpiç-taş	Yapı malzemesi (%)		
					Briket-tuğla	Beton-direkli	Saz-ağaç
Bursa	8.0±0.92	13.7±2.26	2.2±0.20	67	27	6	-
Balıkesir	6.6±1.01	14.6±2.14	2.0±0.05	40	60	-	-
Bilecik	9.4±0.88	16.4±0.91	2.0±0.09	96	4	-	-
Çanakkale	5.0±0.71	20.5±1.66	2.0±0.12	25	50	-	25

Çizelge 10 İşletmelerdeki keçi mevcudu (baş)

İller	Anaç materyal	Teke	Erkek Oğlak	Dişi Oğlak	Toplam
Bursa	97.6±21.30	4.4±1.40	22.4±5.62	24.0±5.59	145.6±29.6
Balıkesir	83.8±22.75	4.9±1.34	5.5±2.43	25.6±5.18	115.8±27.7
Bilecik	107.7±14.66	4.2±0.53	59.4±7.42	48.0±6.12	219.9±14.8
Çanakkale	98.8±15.32	5.5±1.04	37.0±13.46	40.3±11.73	184.0±24.3

Diğer hayvansal üretim faaliyetleri: Araştırmaya konu olan illerde keçi yetiştiriciliği yanında yapılan diğer hayvansal üretim faaliyetlerine kısaca bakıldığında dört ilde araştırma konusu işletmelerin sadece %14.5'inde sığır yetiştiriciliğinin yapıldığı belirlenmiştir. Bu işletmelerde Siyah-Alaca ve Boz ırk sığırlar ağırlıklı olarak bulunmaktadır. Diğer yandan değerlendirilen işletmelerin %47.8'inde aynı zamanda koyun yetiştiriciliğinin de yer aldığı belirlenmiştir. Ağırlıklı ırklar olarak Merinos, Kıvırcık, Pırlak (Dağlıç x Kıvırcık), Dağlıç ve Tahirova koyunu yetiştirilmektedir. Aynı zamanda bu işletmelerin bazılarında çok az da olsa arıcılık faaliyetinin de yapıldığı tespit edilmiştir.

İşletmelerdeki sürü kompozisyonu: Gidilen işletmelerdeki mevcut keçi varlığı anaç materyal, teke, erkek ve dişi oğlak olarak ayrı ayrı belirlenmiştir (Çizelge 10). İşletmelere Şubat-Haziran dönemlerinde ziyaret edilmesinden dolayı Çizelge 10'da çepiç diye ayrı bir başlık yapılmamış, geçen senenin dişi çepiçleri anaç materyal içine dahil edilmiş ve erkek çepiçler ise geçen süre zarfında damızlık ve kasaplık şeklinde değerlendirilmiştir. İncelenen işletmelerde mevcut dişi keçi (anaç materyal) sayısı bakımından önemli bir farklılık bulunmamıştır. İşletmelerdeki dişi keçi sayısı birbirine oldukça yakındır. Sürüde kullanılan teke sayıları da benzer şekilde sürüler arasında önemli bir farklılık oluşturmayacak kadar yakındır. Erkek oğlak yönünden özellikle Balıkesir ilindeki işletmelerde mevcudun çok az olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, Tarım İl Müdürlüğü'nün melezleme programına dahil olan bazı işletmelerde sütten kesimi izleyen dönemde erkeklerin damızlık olarak satılıyor olmasıdır. Diğer üç ilde ise işletmeler erkekleri bir süre mera ve bir miktar da elden yemleme ile besiyeye alıp satmayı tercih etmekte ya da Kurban Bayramına göre kendini ayarlayıp satışlarını bu dönemde yapmaktadırlar. Özellikle Balıkesir ilinde sürü mevcutlarının diğer illere göre daha az olmasındaki temel neden, bu ildeki sürülerin ağırlıklı olarak melez keçilerden oluşmasından kaynaklanmaktadır. Zaten yerli keçilerin sütçü keçilerle melezlemenin temel amacı, mevcut sürüyü biraz daraltıp keçilerden daha fazla süt almak olduğundan bu ildeki işletmelerde sürü mevcutlarında azalmaya karşılık süt verimindeki yükselme kendini göstermektedir.

Sürü yönetimi: Dört ildeki işletmelerin tamamında serbest teke katımı yapılmaktadır. Tekeler kimi işletmelerde devamlı olarak sürü ile beraber bulunurken bazılarında ise, bu süre 2-10 ay arasında değişmektedir. Teke katımı incelenen işletmelerin büyük çoğunluğunda Ağustos-Eylül ayları arasında yapılmaktadır. Bilecik ilindeki bazı işletmelerde ise Kasım ayında da teke katımı yapıldığı belirlenmiştir. Sürülerde kullanılan teke sayısı 2-12 baş arasında değişmektedir. Doğumlar Ocak-Mart ayları arasında tamamlanmaktadır. Sürü sahipleri döl verimini arttırmak amacıyla meraya ek olarak elden yemleme yapmaktadır. Bu amaç için kullanılan yem ham maddeleri arasında arpa, buğday, yulaf, mısır gibi dane

yemler ve kaliteli kuru ot bulunmaktadır. Kullanılan yem çeşidi ilden ile değişebildiği gibi, işletmeden işletmeye bile değişebilmektedir.

Gebeliğin son dönemlerinde ise ek bir yemleme uygulamasına birkaç işletmenin dışında pek rastlanmamıştır. Bu durum, özellikle doğum mevsimi itibarıyla eldeki yem kaynakların azalmaya başlamasıyla da yakından ilişkilidir.

Keçiler mevsimin özelliğine göre doğada sürekli yeşil kalabilen fundalık ve ağaç yapraklarından kuru yapraklara, taze dallara ve çeşitli otlara kadar birçok şeyi yiyebilmekte, çeşitli koşullarda karınlarını doyurabilmektedirler. Ancak bazı dönemlerde meraya ilaveten sabah meraya çıkmadan sağıms esnasında ve akşam mera dönüşünde ağıl içinde ya da uygun havalarda ağıl önündeki alanda genelde tahta yemliklerde yemleme yapılmaktadır. Su ihtiyacı ise merada ve ağıl önündeki yalaklardan sağlanmaktadır.

Sonuç olarak tarım tarihinde uzun bir geçmişe ve geleneğe sahip bulunan keçi yetiştiriciliği dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bugün bir tarımsal faaliyet alanı olarak sürdürülmektedir. Türkiye'nin keçi yetiştiriciliği konusunda ayrıcalıklı ve özel bir konumu, önemi ve sorunları bulunmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde ele alınan illerdeki keçi yetiştiriciliğine genel bir bakış yapılmış ve bölgenin durumu tanımlanmaya çalışılmıştır.

Teşekkür

Bu çalışma 2000/6 numara ile Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından desteklenmiştir.

Kaynaklar

- Anonim 2002. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Tarım İstatistikleri Özeti, Ankara.
- Dubeuf, J.P., P. Morand-Fehr and R. Rubino. 2004. Situation, Changes and Future of Goat Industry Around the World. Small Ruminant Research 51: 165-173.
- Düzgüneş, O., T. Kesici ve F. Gürbüz. 1983. İstatistik Metotları. Ankara Üniv. Ziraat Fakültesi Yayınları No: 861. Ankara.
- Gökçe, O. ve S. Engindeniz. 1997. Keçi Yetiştiriciliğinin Ekonomisi, s: 4-32. Editör: M. Kaymakçı, Y. Aşkın. Keçi Yetiştiriciliği. Baran Ofset, Ankara.
- Koyuncu, M. 2005. Keçi Yetiştiriciliğinin Dünya ve Türkiye Stratejileri. Süt Keçiciliği Ulusal Kongresi, Bildiriler: 59-65. 26-27 Mayıs 2005, İzmir.

İletişim adresi:

Mehmet KOYUNCU
Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Zootekni Bölümü-Bursa

